

כורח טבעי

בעל העקדה מפתח רעיון הנ"ל ביתר עמקות והרחבה. הוא שואל כמה שאלות ביחס לשבועה זו החלה על כל הדורות. הלא היא מנוגדת לבחירה. אם ישנה בחירה חופשית הרי בטלה השבועה? ועוד, לשם מה באה השבועה הלא הקדוש ברוך הוא אומר, "ואם לא ביד חזקה אמלוך עליכם", אם כן השבועה מיותרת? ועוד כמה פירכות לו על השבועה ומהותה.

הוא מפתח רעיון כי שבועה זו הוא הכורח הטבעי, שהטביע הקדוש ברוך הוא בנפש האומה הישראלית להתקיים, כחוק הטבוע בכל סוגי הברואים, לא לאבד עצמם לדעת באופן כללי.

משל לשרים שהעלה אותם המלך לגדולה בתנאי שיהיו נאמנים לו. כעבור דורות אמרו הבנים למה זה נשמור תמיד אמונים למלך זה? אולם באומרם זאת בטלה חסותו של מלך עליהם, וכל אחד קם והורגם. כי מהותם וגדולתם כרוכה ותלויה היתה בחסותו של מלך. בטלה החסות, בטלה עצמיותם. לכן מהברית שכרת השם את עמו אי אפשר לפרוש, כי בכך גוזרים אנו כליה על עצמנו, והרי זה איבוד לדעת כללי. אין זה עונש לפורשים מהברית, אלא מסקנא ותוצאה הכרוכה ממעשיהם. בחירה זו בברית אינה יכולה להיבטל. אין הכלל גזור כליה על עצמו. זה חוק טבעי שאין לשנותו. זה שאמרו חז"ל מלמד שכפה עליהם הר כגיגית. היינו הכפייה של קיום המיין. לכן קיבלוה בימי מרדכי ואסתר, כי אז נתברר להם מתוך הנסיון, כי כפייה היא בעצם מהותם, שהרי כמעט ונשמדו, למרות פירוק העול.

לכן ברית התורה לא תופר לעד, אם לא יקבלוה בקבלה יקיימו בעל כרחם בתוקף חוק הקיום. זה שאמר ירמיה ל"א: "אם ימוש החוקים האלה מלפני נאום ה' גם זרע ישראל לא ישבתו". כשם שלא יתכן ששמים וארץ יחדלו מעצמם להתקיים, כך קיומו של עם ישראל. ברית כרותה לכלל שלא יאבד עצמו לדעת, וזו מהותה של שבועה. ישנם סוגים של פירוק עול. סוג של הפרת ברית וסוג של עבריינות. הראשון לא יתכן ולא יהיה. השני הוא הדבר, שבגללו אנו סובלים ונאנחים עד היום הזה.

ב

ושבת עד ה' אלוקיך

מצוות תשובה היא לדעת מוני המצוות, מלבד רס"ג, אחת מתרי"ג מצוות. אולם נחלקו איפה מקורה של מצוה זו בתורה. סמ"ק סובר שהמקור הוא מה שנאמר: "ושבת עד ה' אלוקיך"! שהוא לדעתו ציווי, ואילו הרמב"ם בפרק ז' מהלכות תשובה הלכה ה' אומר, כי "ושבת" היא הבטחה ולא מצוה. מקורה של תשובה, לדעתו, היא "והתוודו", שבפרשת נשא, שכן תשובה היא הוידוי, החינוך סובר אף הוא, כמו הרמב"ם, ומסביר, כי, בהודאת העוון בפה תתגלה מחשבת החוטא ודעתו, שהוא מאמין באמת, כי גלוי וידוע לפני הקב"ה כל מעשהו, ולא יעשה עין רואה כאינו רואה. גם מתוך הזכרת החטא, בפרט בהתנחמו עליו, ייוהר ממנו פעם אחרת, לבל יהיה נכשל בו, אחרי שיאמר בפיו כוה וכוה עשיתי ונסכלתי במעשיי".

1166 2780

200 132 167
ל' 3' 9 מקורית

ות התורה

ללותיו. ויהיו
מן למערכות
עוד עם השם
ה האברבנאל
קומות אחרים
נוכחו לדעת
בנאל מאריך
אנוסים שיצאו
גי שעברו על
גמורים, לא
בעל כרחם,
שרוף ישרפו
פי שהם ירצו
ימלוך עליהם

נה בימיו של
זד מקדמוניו,
הפרה עולמית,

הה הבטחה על
זודה יצא, בכל

ללת כל אדם
צמו. רעיון זה
במחזה הסנה,
אותו. בספרו
בכפל לשון,
רואה שתי
ה העגל. יוצא
לם רק בשביל
הודיע למשה
שעה הקב"ה

וצדקתו, אלא
חירת אברהם,
וש ברוך הוא,
דולה לישראל
אל, רק מפני

הרב פערלא ז"ל בפירושו על תרי"ג מצוות לרס"ג מביא, שבענין זה קיימת כבר מחלוקת בין הגאונים, בין מר חפץ אלוף, הסובר כמו הסמ"ק, ובין רבנו שמואל בן חופני כהן, הסובר כרמב"ם.

הרמב"ן סובר, כי „ושבת“ היא גם מצוה וגם הבטחה, הוא מפרש: „כי ← (כ' - 'ל) (כ"ט) המצוה הזאת אשר אני מצוך, הכוונה למצות תשובה, והשבות אל לבבך וגו' ושבת“ היא מצוה, וגם הבטחה שיהיה כן. אין הרמב"ן חולק על הרמב"ם במרכיביה של מצוות תשובה, גם הוא סובר שיש צורך בווידוי דברים, וגם קבלה על להבא, הוא מפרש את הקרא: „בפיך ובלבבך לעשותו“ כי הכוונה: „שיתוודו את עונם ואת עוון אבותיהם בפיהם וישוּבו אל ה', ויקבלו עליהם היום את התורה לדורות. „אולם עצם המצוה היא מצוות תשובה“, כמו שנאמר, „ושבת“.

גם בעל הטורים וספורנו מפרשים כי „המצוה הזאת“ כוונתה למצות תשובה, לפי ספורנו, פשוטה היא ביותר. לא נפלאת היא ממך — שיצטרך נביא להורות אותה לך. לא רחוקה היא שתצטרך לחכמי דור רחוקים, שיורוך מה לעשות. אפשר לעשותה בכל מקום ובכל זמן. ושוב חוזרת התורה על הרעיון ואומרת: לא בשמים היא, שתצטרך לגביא ולא מעבר לים היא, שתזדקק לחכמי דור רחוקים, אלא „בפיך ובלבבך לעשותה“, בעצמך, מתוך תהיה על העבר וקבלה על העתיד. על זה אומר הרמב"ם בפרק ז' מהלכות תשובה, כי כבר הבטיחה תורה, שבסוף יעשו ישראל תשובה.

הרמב"ם אינו מונה, במנין המצוות את ה„תשובה“ כמצוה, הוא רק מונה פרט אחד ממרכיבי המצוה, והוא הוידוי. המעיין ברמב"ם ימצא שלושה מרכיבים: (א) וידוי, (ב) חרטה, (ג) עזיבת חטא. ספר החינוך שהבאנו לעיל אומר, כי „וידוי“ כולל את שלושתם. ספרים אחרים העוסקים בהלכות תשובה פורטים בה פרטים ומרכיבים נוספים. רש"י הירש בהסבירו בספרו „חורב“ את התשובה מוצא בה ארבעה יסודות. (א) הודאת בעל החטא. (ב) תיקון החטא על ידי חשבון, או בקשת סליחה במקרה של חטאים בין אדם לחברו. (ג) חרטה על העבר. (ד) קבלה לעתיד. בכל אופן פלא הוא, שהרמב"ם שם את הדגש על וידוי, ומונה רק את הוידוי בספר המצוות, ולא את התשובה. נראה שהרמב"ם הולך בשיטתו של רס"ג ושער קדמונים, כי פרשה ל' בניצבים היא נבואה על עתידה של אומה, ואין לה קשר עם ציום, המוטלים על היחיד בישראל. בעצם אומר גם הרמב"ן מפורש, כי „פרשה זו עתידה היא, כי כל עניינה לא היו ולא נבראו, אבל הם עתידים להיות“. בכל זאת רואה הרמב"ן ב„ושבת“ גם ציווי, ואילו לפי הרמב"ם היא רק בשורת העתיד. מכאן גם לומד הרמב"ם בהלכות מלכים י"א ה"א, כי „כל מי שאינו מאמין במשיח, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר ושב ה' אלוקיך את גלותך ורחמך ושב וקבצך“. על סמך זה קובע הרמב"ם בפרק ז' מהלכות תשובה, כי כבר הבטיחה תורה שישראל יעשו תשובה בסוף גלותם, ומיד הם נגאלים, שנאמר, „והיה כי יבואו עליך כל הדברים“ וגו', „ושבת אל ה' אלוקיך, ושב ה' אלוקיך את שבותך“. יפה מסיק הגאון מלוצק זצ"ל ב„אונגים לתורה“ כי „ושבת“ הוא לא תנאי. לא נאמר „אם תשובו“, אלא „ושבת“. זו הבטחה לישראל שיעשו תשובה.

ראיתי בתורת המועדים, שרוצה לומר שהרמב"ם לא מנה מצוות תשובה בתרי"ג מצוות לפי הכלל, שהוא קבע בספר המצוות בשורש ד', שמצווה החלה על יתר המצוות והאזהרות, או משותפות להן, או אמצעי והכנה להשגתן ואין לה יעוד עצמאי,

אלא לתקן :
אלא אמצע
לכן לא מנ
מצוות הת
למיירך, ה
הנ...?
הרמב"ם ה
ישראל, וא
שהרמב"ם
שא
תמהו על
ממעלתם
רבו התש
תשובה כ
„אי אפשר
והיא בלר
את המעו
נשארה ל
שלם „מ
בני-אדם
ומגיו, א
פעולה ש
מ...
ד
תשובה
גמור קי
הנה, ול
גופנית,
תשובה
צדיק ג
בשבילו
סוגי ד
ולעומת
„ישוב
התשוב
השלימ
לתשוב
מפרי
עליך

אלא לתקן אחרים אינה נמנית במנין המצוות. התשובה אף היא אינה מצווה עצמאית אלא אמצעי לתיקון הפרתן של מצוות. הוא מוסיף, בשם הגר"א קוק זצ"ל, כי לכן לא מנה הרמב"ם את מצוות ישוב ארץ ישראל בין תרי"ג מצוות, היות ורוב מצוות התורה תלויות בה, והיא אינה אלא מכשיר לקיומה של תורה. אולם איכא למיפריך, הרי באותה מידה גם ה"וידוי" מכשיר הוא, ולמה הוא כן נמנה במספר המצוות? אולם נראה כי הטעם הפשוט להעדרה של מצוות תשובה במנין המצוות של הרמב"ם הוא כמו שאמרנו, היות "ושבת" לדעת הרמב"ם היא הבטחה ויעוד לכלל ישראל, ואין בתורה תשובה אחרת ליחיד מישראל מאשר, "והתוודו", שלפי המכילתא שהרמב"ם מצטטו, היא מצוה לכל יחיד מישראל, בין בארץ ובין בחו"ל.

אפשר להכניס

שאלות רבות נשאלו בראשונים ובאחרונים על יעילות התשובה. בפרט תמהו על מה שחז"ל הפליגו במעלתם של בעלי-תשובה, עד שהעמידום למעלה ממעלתם של צדיקים גמורים, האם צדק הוא שחוטא ושב חשוב מאחרים שלא חטאו? רבו התשובות וההסברים בענין זה. הרמב"ם בספר המורה חלק ג' פרק ל"ו עונה תשובה פשוטה. לולא מצות תשובה לא תיתכן יהדות שומרת תורה ומצוה. "אי אפשר לאדם שלא יחטא ויפשע, (אם שישכל בדעת שיבחרוהו, או מדה והיא בלתי נבחרת, אם לתגבורת תאוה או כעס. ואם יאמין אדם שלא יוכל לתקן את המעוות לעולם, יהיה מתמיד על טעותו, ואפשר שהיה מוסיף במריו, אחרי שלא נשארה לו תחבולה. אך עם אמונת התשובה יתקן וישוב לטוב שבענינים, ויוותר שלם, ממה שהיה קודם שיחטא". מהותה של תשובה, מבוססת על הכרת מזגי בני-אדם. בלעדית תשקע האנושות בחטא ללא-תקנה. אם ברא ה' את האדם עם טבעיו ומזגיו, אי אפשר לו להתקיים ללא תשובה ותיקון המעוות. קבלת התשובה אינה פעולה של נדיבות, אלא יסוד בקיום המין האנושי, וצביונו המוסרי עלי אדמות. מעלתה היא, בהיותה מכשיר לקיום העולם.

דבר מעניין אומר בעל "משך חכמה" בענין תשובה. רבו הספרים על תקוני תשובה והתנהגותו של בעל תשובה, מחדש הגאון מדווינסק זצ"ל, שאם בצדיק גמור קיימת דעה של רבי שמעון בר יוחאי, שהוא חייב להנזר מכל ענייני העולם הזה, ולפרוש מדרכי החיים, הרי לגבי ההמונים, חייב בעל התשובה לעבוד עבודה גופנית, שיהיה מועסק, ולא ישב וישקע בהרהוריו. התורה אומרת ביחס לבעלי תשובה: "והותרך ה' בכל מעשה ידך". בפרשת תבוא לא נאמר הבטוי הזה, כי צדיק גמור גוהג כרבי שמעון בר יוחאי. אך בעל תשובה חייב לנהוג כרבי ישמעאל. בשביל יפים תורה ודרך ארץ, כי יגיעת שתיהן משכחת עון.

(ר' - ט')

הא גאון

סוגי התשובה וההבדלים ביניהם

שבע פעמים מוזכרת המלה תשובה, במלים ובצורות שונות בפרשת נצבים, ולעומתן מקבילה גם השיבה מצד הקב"ה. כמו "ושב ה' אלוקיך את שבותך", "ישוב ה' לשוש עליך". מפרשים רואים כאן דרגות בתשובה. בתחילה לא תהיה התשובה עדיין שלימה, ואף גמולה אינו שלם. בהדרגה היא עולה ומשתכללת עד השלימות. עקדה ואברבנאל מפרשים, כי הקרא, "ואתה תשוב ושמעת" כוונתו לתשובה מעולה יותר מאשר הראשונה. או גם יתרבה הגמול מצד הקב"ה. יברכך מפרי בטנך, שהיא ברכת הגוף, פרי אדמתך, שהיא ברכת ההון, וישוב ה' לשוש עליך ברכה רוחנית ועילאית. התשובה הנזכרת בהתחלה היא מדרגה פחותה

קיימת כבר ו שמואל בן

מפרש: "כי ל לבבך וגו' במרכיביה על להבא, ו את עונם ירה לדורות.

נות תשובה, היא להורות שות. אפשר לא בשמים אלא, בפוך ל זה אומר ושו ישראל

רק מונה מרכיבים: כי, "וידוי" בה פרטים מוצא בה או בקשת לה לעתיד. ידוי בספר קדמונים, עם ציום, זו עתידה ואת רואה מכאן גם ת, או מי זה רבינו, וקבצך". שישראל עליך כל יק הגאון ברו', אלא ה בתרי"ג על יתר עצמאי,

בתשובה, שאחריה יבוא גמול של קיבוץ גלויות. אף הצדיק החסידי רבי שלמה מרודומסק זצ"ל מפרש, "ואתה תשוב ושמעת" היינו, שתוכה לעלות במדרגות התשובה, כי יש בה מדרגות, וכל אחת מביאה להתעלות יתרה. אולם ישנם מהמהפרשים האחרונים כמו הכתב והקבלה והמלבי"ם שרואים ב"ושבת" לא תשובה שלימה, אלא קבלת עול תשובה בלבד. הכתב והקבלה אומר, כי כתוב: "ושבת וגו' ושמעת בקולו" היינו, שעדיין לא קיבל האדם עול מצוות. ולא קיים את המוטל עליו, אלא שמע רק את הקול בלבד, כלומר, הוא הגיע לידי תהייה, כמו שנאמר: "והשיבות אל לבבך". המלבי"ם אף מסביר, שבגולה לא תיתכן תשובה אמיתית, מפני שרוב המצוות תלויות בארץ ובבית הבחירה. שם התשובה היא רק, "ושמעת בקולו", שהיא ההכנה וההשתוקקות לקיום המצוות, ולכן נאמר: "בכל לבבך ובכל נפשך" שיהיה כך רק צמאון לקיים את המצוות, אולם להשלים את משאלתך תוכל רק אחרי שה' יקבצך מארצות העמים, ויעלה אותך לאדמת ישראל. ולכן מזכירה התורה רק אחרי כך את התשובה השלמה בארץ: "ואתה תשוב ושמעת בקול ה'".

החתם סופר מוסיף רעיון. התורה רוצה בתשובה נוספת בארץ ישראל, כי תשובה חייבת להיות במקום החטא. בארץ ישראל חטאנו, ובארץ אנחנו חייבים להתוודות על חטאותינו ולשוב בתשובה. כתב סופר מוסיף גופך, כי התורה רוצה לנסותנו, אם נוכל לעמוד גם בתנאי חירות. הוא אומר זאת בקשר לפירושו של אברבנאל במקראות, כי לפני קיבוץ גלויות יקל מעלינו הקב"ה עול גלויות, כמו שנאמר: "ורחמך".

אולם הרמב"ן סובר, כי מדובר בתשובה שלימה. ההבטחה היא שתשוב אל ה' בכל לבבך, ותקבל עליך ועל בניך לדורותם לעשות, ככל אשר אני מצווך היום, כאשר עשו בגאולה השניה, דכתיב, "ובאים בתורה ובשבעה ללכת בתורת אלוקים, אשר נתנה ביד משה עבד אלוקים, ולשמור ולעשות את כל מצוות ה' אלוקיננו, משפטיו והוקיו". השלב השני אחרי תשובה כזו, שחביא את קיבוץ הגלויות, הוא ביטול היצר, כמו שנאמר, "ומל ה' אלוקיך את לבבך". הבריאה מבוססת על בחירה חופשית. אבל בימות המשיח תהיה הבחירה טבע באדם. הוא לא יתאוה לדבר שאינו טוב לו, וישוב למצב שהיה קודם חטא האדם הראשון. וכן נאמר ביחזקאל: "ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם, ועשיתי את אשר בחוקי תהלכו". הרמב"ן אינו מסיים לפרש, לשם מה יש צורך בתשובה אחרי כן, כמו שנאמר: "ואתה תשוב ושמעת". אולם ספורנו, הכתב והקבלה ועוד מפרשים אומרים, כי "תשוב" אין פירושו תשובה, אלא תנוח ותמצא מנוח. כמו, "בשובה ונחת יהלכון" אחרי קיבוץ גלויות זה לא יהיו עוד גלויות, אלא תשב במנוחה על אדמתך. הכתב והקבלה מפרש בצורה דומה גם "ושב ה' את שבותך", הקב"ה ימצא נחת ומרגוע בתשובתך, אם כי היא באה רק מיראת עונש, הוא יקבל את תשובתך, ומאז ינוהלו חייך על מי מנוחות. לכן הקדימה תורה לפני התשובה: "והיה כי יבוא עליך וכו' הברכה והקללה" — אומר אור החיים הקדוש — כדי להדגיש ולהגיד, כי בין אם התשובה תבוא מאהבה, ומסיבת ה"ברכה", ובין אם תבוא מיראה מסיבת "הקללה", תהיה חשיבותה בעיני הקב"ה שווה. ברם דומני הפשט הפשוט בקרא הוא, כי אחרי ראותך, שכאשר אתה שומר את מצוות ה' אתה זוכה לברכה, וכאשר אתה עובר על מצוות ה' אתה נענש בקללה, אז תתעמק ותתבונן באירועים וכו', יבוא יום קיבוץ גלויות והחזרת השלווה לקדמותה, ללא שתופר שלוותך לעולם.

כאמור, המקור לגאולת מוקים רבי יוסי ב"ו, ומל ה' אלוקים עבודה זרה, על ובמפרשיה היא לרמב"ם ביסוד המשיח. אבני את ענין המשיח להחזיר מלכות "משיח ראשון" יעמוד מלך מב היא בהתאם, הנופלת".

לפי הר בונה המקדש ירושלמי מעש ספר החינוך מהרש"א מגיש תוספות יום ממשלה עלינו וחתומים עד למצוא במקר באבו

מעניי במקראות. קי "בכל הגויים ציון, כמו ש היושבים בין היושבים גם הרמב"ן בשי על פי רש"י שיבואו לאר כמבואר בפ על אויביך" אבר ליהדות ועי אינם יכולים הנאמנים ל אולם האנו